

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม กรณีศึกษาศึกษาตึก มหาราชและตึกมหาราชินี ตำบลอ่างศิลา จังหวัดชลบุรี

Development of Historical and Cultural Attractions ; A Case Study of Maharaj and Maha Rachinee Building , Angsila District, Chonburi Thailand

พิมพรรณ สุจารินพงศ์¹

Pimphun Sujarinphong¹

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องการตลาดเชิงวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ในเขตพื้นที่ตำบลอ่างศิลา จังหวัดชลบุรี บทความนี้ได้ศึกษาถึงหลักการในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เพื่อนำมาซึ่งเป็นแนวทางพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งประเด็นสำคัญที่ได้ค้นพบจากการศึกษาและแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมตึกมหาราชและตึกมหาราชินี อาทิ การวางแผนและปรับปรุงพื้นที่และอนุรักษ์ภายในโบราณสถาน การวางแผนและปรับปรุงพื้นที่และอนุรักษ์ภายนอกโบราณสถาน และ การประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาโบราณสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน ซึ่งความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาและการอนุรักษ์เป็นแนวความคิดเห็นบางประการของผู้เขียนและจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องแต่ข้อมูลดังกล่าวยังไม่สมบูรณ์ต้องมีการหาข้อมูลส่วนอื่น ๆ เข้ามาประกอบ เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่ เป็นแนวทางในการจัดการ พื้นฟู ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวที่สมบูรณ์และเกิดการพัฒนายั่งยืนในแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจให้กับนักท่องเที่ยว ในพื้นที่ตำบลอ่างศิลา จังหวัดชลบุรีต่อไป

คำสำคัญ : การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว , การส่งเสริมการท่องเที่ยว, แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม

---

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ¹Assistant Professor

คณะวิทยาการจัดการ ม.เกษตรศาสตร์วิทยาเขตศรีราชา

199 หมู่ 6 ตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี 20203

Email address : Pimphun@src.ku.ac.th โทรศัพท์มือถือ 081-5305078

Abstract

This article is a partial study of the research titled 'Cultural Marketing for Developing and Promoting Tourism in Historical and Cultural Attractions in Angsila District, Chonburi Province'. In this study, the researcher explored the principles of conserving and developing historical attractions as an approach in developing historical and cultural tourism. The study revealed that the findings and guidelines were: (1) planning in both sites and landscape renovations (interior and exterior renovations) in historical sites, (2) coordinating among many sectors (i.e. community, government sectors and stakeholders) who took part in developing historical sites in order to conserve the historical values and sustainably historical attractions. However, the guidelines in developing the historical attractions contain certain parts of researchers and interviewees' opinions.

Therefore, to utilize the research findings as a road map in managing, renovating and developing attractions for tourists, additional information is needed to assess sustainably develop historical and cultural attractions in Angsila district, Chonburi.

Keywords : development of tourism attraction, tourism promotion, historical and cultural attractions

บทนำ

ประเทศไทยมีจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถาน แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมเป็นจำนวนมาก แต่ปัจจุบันโบราณสถานหลายแห่งมีสภาพแวดล้อมที่ไม่เป็นระเบียบไม่ได้มีการพัฒนาปรับปรุงสภาพกายภาพของพื้นที่เพื่อให้เอื้อต่อการท่องเที่ยว อาทิ ปัญหาความเสื่อมโทรมและความเสียหายอันเกิดจากธรรมชาติและการกระทำของมนุษย์ทำให้โบราณสถานถูกทำลาย หมดสภาพยากแก่การแก้ไขให้อยู่ในสภาพที่มีคุณค่า ปัญหาการใช้พื้นที่ในบริเวณที่โล่งของโบราณสถานใช้เป็นที่บริการซึ่งทำให้เกิดความสกปรก ขาดความเป็นระเบียบทำให้โบราณสถานเสื่อมค่าและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหาการขาดสื่อความหมายที่จะทำให้ความรู้ความเข้าใจเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เข้ามาชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และจากการศึกษาแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ 2555-2559 ภาครัฐบาลได้ให้ความสนใจในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

เที่ยวที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวซึ่งปัจจุบันเกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว ภาครัฐจึงมีแผนในการที่จะเข้าไปพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวและจากการสำรวจของภาครัฐจากการสำรวจสถานภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2,154 แห่ง โดยจำแนกตามมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว พบว่ามีแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมที่ต้องเร่งพัฒนาอย่างเร่งด่วนจำนวน 138 แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ 50 แห่ง รองลงมา คือ แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ 38 แห่ง และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 21 แห่ง (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, แผนการท่องเที่ยวแห่งชาติ 2555-2559) แต่อย่างไรก็ตาม ภาครัฐได้ให้ความสำคัญที่จะพัฒนาแต่แหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงแต่ยังไม่มียุทธศาสตร์หรือแผนที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ยังไม่เป็นที่รู้จักและได้รับความสนใจน้อยจากนักท่องเที่ยว ซึ่งปัญหาดังกล่าวจึงทำให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมหลายแห่งในประเทศไทยเกิดปัญหาเกี่ยวกับการ

ขาดแคลนงบประมาณในการสนับสนุนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อมาพัฒนาหลายด้าน อาทิ ด้านการตลาดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การจัดการและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวสอดคล้องกับ (Li, M. et al, 2007:308-317) ได้กล่าวถึงปัญหาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมประกอบด้วย ปัจจัย 3 ประการ คือ

1. จำนวนนักท่องเที่ยวที่มากเกินไปทำให้แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม
2. นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่น
3. การขาดแคลนเงินทุนจากภาครัฐที่จะมาสนับสนุนในการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวอย่างศิลาหรืออ่างหิน เป็นตำบลหนึ่งในอยู่ในจังหวัดชลบุรี นอกจากเป็นหมู่บ้านประมงริมทะเล ที่มีชื่อเสียงในการทำอุตสาหกรรมขนาดย่อม คือ การทำครกหิน หินแกะสลัก อ่างศิลา ยังถือได้ว่ามีสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่า โบราณสถานยังมีความสมบูรณ์ ตำบลอ่างศิลามีสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอีกหลายแห่ง เช่น ตึกมหาราช-ตึกราชินี หรือตึกแดง เป็นอาคารสถานหรือเป็นสถานที่ตากอากาศตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 และตลาดเก่า ปีพ.ศ. 2419 อ่างศิลา เป็นตลาดที่มีอายุมากกว่า 133 ปี ก่อตั้งเมื่อปี 2419 ซึ่งเป็นตลาดที่ริเริ่มสร้างสรรค์บริการจัดการและจัดรูปแบบของการท่องเที่ยวในเชิงประวัติศาสตร์วิถีชีวิตของชุมชน แต่ที่ผ่านมาแหล่งท่องเที่ยวยังไม่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเท่าที่ควร จากสถิติข้อมูลนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวตำบลเสม็ด (ศาลเจ้านาจาซาไห้จ้อ ตำบลเสม็ด จังหวัดชลบุรี) จำนวนนักท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2554 เฉลี่ย จำนวน 50,000 คนต่อเดือน แต่จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของตำบลอ่างศิลา (ตึกมหาราช และตึกราชินี) ในช่วงตั้งแต่เดือน มกราคม – มีนาคม พ.ศ. 2555 มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพียง 1,523 คน คิดเป็น 1.01% ของจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

ในตำบลเสม็ด(กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลเมืองอ่างศิลา, 2554) แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวมีจุดอ่อนอีกหลายประการ อาทิ การขาดงบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและขาดความร่วมมือของชุมชนท้องถิ่น (เทศบาลอ่างศิลา, 2555) จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาตึกมหาราชและตึกมหาราชินี ตำบลอ่างศิลา จังหวัดชลบุรี เพื่อที่จะได้แนวทางพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เกิดความสนใจและเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้นและช่วยกันอนุรักษ์ หวงแหน และเกิดความยั่งยืนในแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของตึกมหาราชและตึกมหาราชินี ตำบลอ่างศิลา จังหวัดชลบุรี

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2394 - 2411 ประเทศไทยเปิดให้มีการค้าขายกับต่างประเทศทางตะวันตกมากขึ้น มีการว่าจ้างชาวต่างประเทศให้เดินทางเข้ามาทำงานในเมืองไทยและจากการเปิดประเทศติดต่อกับต่างประเทศอย่างกว้างขวางมีผลให้ภาคตะวันออกเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวต่างประเทศอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะจังหวัดชลบุรี เพราะเป็นที่พักจอดเรือไปมาค้าขายกับประเทศไทย นอกจากนั้นจังหวัดชลบุรียังเป็นเมืองชายทะเลตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากกรุงเทพมหานคร มีอากาศดี การเดินทางสะดวกชลบุรีจึงเป็นที่พักผ่อนตากอากาศและพักผ่อนจากการเจ็บป่วยทั้งของชาวต่างประเทศและชนชั้นสูงของไทย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จประพาสและประทับค้างแรมที่อ่างศิลาหลายครั้งด้วยโปรดว่ามีอากาศดี แต่ถึงแม้จะเคยเสด็จมาประทับค้างแรมหลายครั้งก็ได้ทรงสร้างวังที่ประทับโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้สร้างแต่เพียงพลับพลาเล็กๆหลังเดียว เวลาประทับค้าง

แรมจะประทับค้างแรมในเรือพระที่นั่ง ต่อมาสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เมื่อครั้งยังดำรงยศเป็นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ที่สมุหกลาโหมได้สร้างตึกไว้เป็นที่พักฟื้นของคนป่วยหลังหนึ่ง(หลังใหญ่) เจ้าพระยาทิพากรวงศ์(เจ้าคุณกรมท่า) สร้างอีกหลังหนึ่ง (หลังเล็ก) ตึกดังกล่าวนี้ชาวต่างประเทศได้ไปพักอาศัยอยู่เสมอ เรียกกันในสมัยนั้นว่า “อาศรัยสถาน” ตึกทั้งสองหลังนี้สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้บูรณปฏิสังขรณ์ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลเฉลิมพระชนมพรรษาแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และในปี พ.ศ.2440 สมเด็จพระนางเจ้าศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ได้ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์พระราชทานซ่อมแซมอาคารทั้ง 2 หลัง พร้อมสร้างเครื่องเรือนประจำอาคารในระหว่างที่ทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเสด็จประพาสยุโรป และพระราชทานนามตึกหลังใหญ่ว่า “ตึกมหาราช” ตึกหลังเล็กว่า “ตึกราชินี” และให้เป็น “อาศรัยสถาน” สืบมา ซึ่งในปี พ.ศ. 2449 เจ้าจอมदारารัตน์ เจ้าจอมในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มาประทับรักษาพระองค์อยู่ที่อ่างศิลาและได้อุทิศพระราชทรัพย์สร้างบ่อกักเก็บน้ำฝนไว้สำหรับชาวอ่างศิลาได้ใช้เพิ่มขึ้นอีกด้วย

รูปแบบสถาปัตยกรรมตึก “มหาราช” เป็นแบบอย่างที่เราเรียกว่า “อิทธิพลทางตะวันตก” มีลักษณะรูปแบบที่เด่นของอาคารคือ เป็นลักษณะอาคารที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก อาคารก่ออิฐฉาบปูน 2 ชั้น หลังคาทรงปั้นหยาลาดมาด้านหน้า ไม่มีชายคายื่นจากผนังโดยรอบ ไม่มีกันสาดบังแดดบังฝนให้กับหน้าต่าง มีซุ้มโค้งครึ่งวงกลมตรงชั้นล่างส่วนหน้ามุข และมีบันไดทางขึ้นแยกเป็น 2 ทางขึ้นสู่มุขตรงกลางอาคาร ส่วนรูปแบบสถาปัตยกรรมตึก “ราชินี” เป็นรูปแบบที่นิยมกันในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน 2 ชั้น มีส่วนที่เป็นระเบียบติดกับพื้นดินรองรับส่วนหน้าของอาคารที่สัมพันธ์กับพื้นที่ดินเอียงลาด และหันหน้าอาคารส่วนหน้าออกไปสู่ทะเล และเป็นอาคารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกเช่นเดียวกัน ตึกมหาราช และตึกราชินีตั้งอยู่ที่ตำบลอ่างศิลา อำเภอเมืองจังหวัดชลบุรี และปัจจุบันอาคารทั้งสองได้รับงบประมาณจากกระทรวงศึกษาธิการ พัฒนาอาคารเป็นพิพิธภัณฑ์เฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษามหาราช อ่างศิลาสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เป็นหนึ่งในสถานตากอากาศ และแหล่งพักผ่อนของเจ้านายชั้นสูง จึงมีการก่อสร้างอาคารก่ออิฐฉาบปูน (ตึก) ไว้เป็นที่พักฟื้นผู้ป่วยและให้ชาวต่างประเทศได้พักอาศัย 2 หลัง เรียกกันในสมัยนั้นว่า “อาศรัยสถาน” พระบรมราชินีนาถได้พระราชทานนามอาศรัยสถานทั้ง 2 หลัง หลังใหญ่เรียก “ตึกมหาราช” หลังเล็กเรียก “ตึกราชินี” ตึกทั้ง 2 หลังเป็นอาคารรูปแบบผสมตะวันตก ทรงปั้นหยาลาดสูง 2 ชั้น ตึกทั้งสอง ปัจจุบันจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์เฉลิมพระเกียรติ เปิดให้ผู้สนใจเข้าเที่ยวชมโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย ส่วนที่ตั้งหากเดินทางมาตามถนนสายบางนา-ตราด ช่วงกึ่งกลางระหว่างเมืองชลบุรีกับตำบลแสนสุข ตรงหลักกิโลเมตรที่ 100 ห่างจากกรุงเทพมหานคร 75 กิโลเมตร เลี้ยวขวาไปทางชายทะเล ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร จะถึงตำบลอ่างศิลา ประกาศกรมศิลปากรเรื่อง ขึ้นทะเบียนโบราณสถานและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2539 เฉพาะโบราณสถานพระตำหนักมหาราช พระตำหนักราชินี ตำบลอ่างศิลา อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี พื้นที่โบราณสถานประมาณ 19 ไร่ 3 งาน 93 ตารางวา (เทศบาลตำบลอ่างศิลา, 2549)

จากการที่ได้ศึกษาประวัติและความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยวตึกมหาราชและตึกมหาราชินี พอจะสรุปคุณค่าและความสำคัญของโบราณสถานดังนี้คือรูปแบบสถาปัตยกรรมตึก “มหาราช” เป็นแบบอย่างที่เราเรียกว่า “อิทธิพลทางตะวันตก”

มีลักษณะรูปแบบที่เด่นของอาคารคือ อาคารก่ออิฐฉาบปูน 2 ชั้น หลังคาทรงปั้นหยาเอียงลาดมาด้านหน้า ไม่มีชายคายื่นจากผนังโดยรอบ ไม่มีกันสาดบังแดดบังฝนให้กับหน้าต่าง มีซุ้มโค้งครึ่งวงกลมตรงชั้นล่างส่วนหน้ามุข และมีบันไดทางขึ้นแยกเป็น 2 ทางขึ้นสู่มุขตรงกลางอาคาร ส่วนรูปแบบสถาปัตยกรรมตึก “ราชินี” เป็นรูปแบบที่นิยมกันในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน 2 ชั้น มีส่วนที่เป็นระเบียงติดกับพื้นดินรองรับส่วนหน้าของอาคารที่สัมพันธ์กับพื้นที่ดินเอียงลาด และหันหน้าอาคารส่วนหน้าออกไปสู่ทะเล และบริเวณข้างในตึกมหาราชเป็นพิพิธภัณฑ์แสดงวัตถุโบราณ อาทิ ครกหินอ่างศิลา เครื่องทอผ้า และถ้วยชามสังคโลก (เทศบาลตำบลอ่างศิลา, 2549) ซึ่งเป็นคุณค่าทางด้านสุนทรียะทางด้านสถาปัตยกรรมที่สวยงาม (Aesthetic value) ของโบราณสถานแห่งนี้ ส่วนคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic value) ตึกมหาราชและตึกมหาราชินีเป็นอาคารสถานแห่งแรกของประเทศไทยไว้เป็นที่พักผ่อนตากอากาศและพักฟื้นจากการเจ็บป่วยทั้งของชาวต่างประเทศและชนชั้นสูงของไทย ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและท่านเคยเสด็จประพาสและประทับค้างแรม และในปี พ.ศ. 2394 - 2411 ประเทศไทยเปิดให้มีการค้าขายกับต่างประเทศทางตะวันตก และเป็นที่พักจอดเรือไปมาค้าขายกับต่างประเทศ และนอกจากคุณค่าทั้งสองด้านที่ได้กล่าวมาแล้วโบราณสถานแห่งนี้ยังมีคุณค่าและความสำคัญทางด้านสังคม (Social Significance) ซึ่งโดยบริเวณด้านนอกตัวอาคารของตึกมหาราช ตึกมหาราชินีเป็นเนินหินธรรมชาติมีบ่อหินสูง บ่อน้ำจืดธรรมชาติบนโขดหินเป็นที่กักเก็บน้ำฝนให้ชาวอ่างศิลาได้ใช้ในการดื่มกินมาและบริเวณใกล้เคียงกันยังพบร่องรอยพระพุทธรูป

ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้านอ่างศิลาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (เทศบาลตำบลอ่างศิลา, 2549) สอดคล้องกับ (The Australia Icomos, 1988:12-13) ให้คำจำกัดความของค่าว่า ความสำคัญ (Significance) เกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมประกอบด้วย

1. คุณค่าทางสุนทรียะศาสตร์ (Aesthetic value) หรือคุณค่าความงามรวมถึงแง่มุมของการรับรู้ทางประสาทสัมผัสซึ่งเกณฑ์ที่สามารถและควรจะมีระบุ เกณฑ์ดังกล่าวอาจรวมถึงการพิจารณาของรูปแบบ, ขนาด, สีพื้นผิวและวัสดุ กลิ่นและเสียงที่เกี่ยวข้องกับสถานที่และการใช้งาน
2. คุณค่าทางประวัติศาสตร์ (Historic value) เป็นแง่มุมที่มองถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับอิทธิพลหรือจากเหตุการณ์อาจรวมถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ และมีหลักฐานทางเอกสารที่ยังคงหลงเหลืออยู่
3. คุณค่าทางวิทยาศาสตร์ (Scientific value) เป็นแง่มุมที่มองค่าทางวิทยาศาสตร์หรืองานวิจัยของสถานที่ที่จะขึ้นอยู่กับความสำคัญของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพหรือแบบฉบับที่เป็นข้อมูลสำคัญให้กับสถานที่
4. คุณค่าทางสังคม (Social value) เป็นแง่มุมที่มองถึงจุดเน้นถึงความเชื่อ วัฒนธรรม ที่ได้อยู่ร่วมกันมา ตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต

ภาพ ตึกราชินี (ตึกแดง) (โดยผู้เขียน, 2555)

ภาพตึกมหาราช (ตึกขาว) (โดยผู้เขียน, 2555)

ภาพบริเวณข้างในห้องโถงของตึกราชินี (ตึกแดง) ที่แสดงภาพวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนอ่างศิลา (โดยผู้เขียน, 2555)

ภาพสภาพภูมิทัศน์ของบริเวณโบราณสถาน (โดยผู้เขียน, 2555)

หลักการในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

(U.S. Department of Interior Preservation Assistance Division 1983 : 8-10) อ้างจาก อรศิริ ปาณินท์, 2529 ได้กล่าวถึงเหตุผลที่ควรพิจารณาในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมของอาคารซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ อาจจำแนกได้ดังนี้

1. พยายามเก็บรักษาสภาพเดิมขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งเน้นสภาพแวดล้อม พร้อมทั้งป้องกันการเสื่อมสลายหรือชำรุดในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้เพราะองค์ประกอบต่าง ๆ เป็นเครื่องมือสำคัญในการบ่งชี้บรรยากาศและคุณลักษณะของสถาปัตยกรรมในประวัติศาสตร์ องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมในที่นี้รวมความถึง ผิวจราจรประเภทต่าง ๆ เช่นถนน ทางเท้า ครุภัณฑ์ประกอบผังบริเวณ เช่น โคมไฟส่องสว่าง รั้ว ป้าย ม้านั่งริมทาง ต้นไม้ และพืชพันธุ์ไม้ดั้งเดิม คู คลอง รวมทั้งระบบสาธารณูปโภคดั้งเดิม ซึ่งองค์ประกอบในผังบริเวณหรือภูมิสถาปัตยกรรมเหล่านี้แสดงถึงคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่แต่ละพื้นที่

2. พิจารณาความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบรวมทั้งพื้นที่เปิดโล่ง ซึ่งเป็นตัวกลางเชื่อมต่อความต่อเนื่อง และบรรยากาศ

3. พิจารณาการจัดระบบระบายน้ำในบริเวณอาคารและพื้นที่รอบบริเวณเพื่อป้องกันการเสื่อมสลายของสถาปัตยกรรมและแหล่งที่ตั้งของสถาปัตยกรรม

4. ควรรักษาสภาพของลานหรือพื้นที่ผิวบริเวณรอบอาคารให้คงลักษณะเดิมมากที่สุดเพื่อป้องกันการเสื่อมสลายขององค์ประกอบและส่วนประณีตสถาปัตยกรรม

5. เตรียมการป้องกันการเสื่อมสลายของผิวหน้าวัสดุตามลักษณะทางธรรมชาติของวัสดุ นั้นๆ เช่น การทำความสะอาดผิวหน้า การกัดสนิมผิวโลหะ และการกัดสีตกแต่ง รวมทั้งการเตรียมการป้องกัน และบำรุงรักษาองค์ประกอบสถาปัตยกรรม และภูมิสถาปัตยกรรมอื่นๆ ซึ่งส่งผลมายังผิววัสดุของตัวสถาปัตยกรรม

6. ควรมีการประเมินคุณค่าโดยทั่วไปของวัสดุก่อสร้างของอาคารที่ต้องการอนุรักษ์ว่านอกเหนือจากการป้องกันและบำรุงรักษาแล้ว ยังต้องการเสริมด้วยเทคนิควิทยาอื่น ๆ อีกหรือไม่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษา ทั้งนักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ สถาปนิก ภูมิสถาปนิก วิศวกร หรือนักวิทยาศาสตร์ ในสาขาวิชาการที่เกี่ยวข้อง

7. ควรซ่อมแซมองค์ประกอบสถาปัตยกรรมและผังบริเวณที่ชำรุด ในการซ่อมแซมนี้จำเป็นต้องระมัดระวังและศึกษาลักษณะเดิมให้ถ่องแท้ ในกรณีที่มีชิ้นส่วนของสถาปัตยกรรม หรือส่วนประณีตสถาปัตยกรรมที่ขาดหายไป การซ่อมแซมจำเป็นต้องศึกษาจากต้นแบบที่ยังพอหลงเหลืออยู่ โดยศึกษาเปรียบเทียบให้ชิ้นส่วนใหม่เหมือนหรือให้มีความแตกต่างกันน้อยที่สุด ชิ้นส่วนดังกล่าวอาจเป็นรั้ว ระเบียง ส่วนตกแต่ง ชายคา ฯลฯ การเลือกวัสดุในส่วนที่เพิ่มเติมให้พิจารณาวัสดุเดิมเป็นพื้นฐานหากการใช้วัสดุใหม่ที่สร้างความแตกต่างน้อยที่สุด เช่น วัสดุปูพื้น เป็นต้น

8. การออกแบบและการก่อสร้างส่วนของสถาปัตยกรรมหรือสภาพแวดล้อมในกรณีที่อยู่องค์ประกอบนั้น ได้เสื่อมสลายหรือสูญหายไปโดยสิ้นเชิง เช่น ซุ้มประตูทางเข้า ลาน ถนน ทางเท้า และในการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์มีความจำเป็นต้องสร้างใหม่ เพื่อให้ความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมคงบรรยากาศและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ไว้เช่นเดิม การออกแบบใหม่จำเป็นต้องอาศัยการค้นคว้าหลักฐาน

อย่างละเอียดรอบคอบ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม โดยการศึกษาจากเอกสาร ภาพถ่าย หรือจดหมายต่างๆ เพื่อให้การออกแบบในลักษณะเหมือนเดิมกระทำโดยถูกต้อง หรือหากมีความจำเป็นต้องออกแบบใหม่ จำเป็นต้องมีสถาปัตยกรรมใหม่ที่มีคุณลักษณะที่กลมกลืนกับอาคารและสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

9. ในกรณีที่ต้องการดำเนินการในขั้นตอนของการบูรณปฏิสังขรณ์ (Restoration) หรือการสร้างใหม่ลักษณะเดิม(Reconstruction) ได้ลุล่วงไป จำเป็นต้องมีการศึกษาส่วนเพิ่มเติมขององค์ประกอบสถาปัตยกรรมเพื่อประโยชน์ในการปรับสภาพการใช้งานใหม่ซึ่งอาจรวมรวมถึงการเพิ่มบริเวณจอดรถในพื้นที่ การเพิ่มส่วนประกอบสถาปัตยกรรมหรือประโยชน์ใช้สอยที่ต้องการเพื่อการใช้งานใหม่ เช่น โถง หรือทางเดินต่อเนื่อง ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการปรับการใช้สอย ต้องแน่ใจว่าส่วนที่เพิ่มเติมไม่เป็นปัญหาต่อคุณลักษณะทั่วไปของอาคารและสภาพแวดล้อมทั้งในแง่มุมมองของการออกแบบสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมในบริเวณ

10. ในกรณีที่ต้องมีการปรับการออกแบบสภาพภายนอกของสถาปัตยกรรมบ้าง เพื่อการใช้งานใหม่ต้องพิจารณาลักษณะที่ให้ความกลมกลืนกับอาคารเดิม หรือสภาพแวดล้อมเดิม ทั้งรูปแบบ วัสดุ และสัดส่วน ซึ่งรวมรวมถึงองค์ประกอบของผังบริเวณและความเชื่อมโยงของส่วนเปิดโล่ง ซึ่งอาจจำเป็นต้องมีการออกแบบใหม่เพิ่มเติม

จากข้อความดังกล่าวสอดคล้องกับ (Melanie K.Smith,2009:185) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบหลักของการวางแผนเพื่อฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่า 1.ควรศึกษาสภาพพื้นที่ท้องถิ่นและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น 2. ขอความร่วมมือและรวมพลังของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ในการวางแผนและพัฒนา 3. ศึกษาและให้

ความสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรม ความเชื่อ รวมถึงมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ความเป็นดั้งเดิมของสถานที่ 4. หาแนวทางสร้างสรรค์กิจกรรมโดยผ่านทางศิลปะ สถาปัตยกรรม เทศกาลเพื่อการอนุรักษ์ความเป็นเอกลักษณ์และที่สำคัญเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์และดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว สอดคล้องกับ (Ashworth .1993: 13-15) ได้กล่าวว่ามรดกทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กัน และสันนิษฐานว่าวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวต้องพึ่งพาอาศัยกัน และควรมีการจัดการการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชุมชนในท้องถิ่น สอดคล้องกับ (Walter Jamieson,2001 :120-129) ได้กล่าวว่าผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมคนที่จะเข้ามาจัดการกับตัวผลิตภัณฑ์จะต้องเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง รู้จริง เชื่อว่าชาญและเคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพราะฉะนั้นหากให้บุคคลภายนอกที่ไม่มีความรู้ไม่มีประสบการณ์มาจัดการหรือมาพัฒนาจะทำให้ความดึงดูดใจและคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมเสื่อมค่าลง สอดคล้องกับ (Hall,1999 :274) ได้กล่าวว่า รูปแบบใหม่ในกระบวนการวางแผนโดยภาครัฐควรสิ่งสำคัญคือจะต้องให้ความสำคัญแก่ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนในการอนุรักษ์และการบูรณะสถานที่ท่องเที่ยวซึ่งในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสอดคล้องกับ (NTHP,1999:46) ได้กล่าวถึงเป้าหมายสำคัญในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมคือการอนุรักษ์เพื่อให้สิ่งเหล่านี้หลงเหลือไว้ให้กับคนรุ่นหลัง และการนำเสนอที่น่าสนใจให้กับนักท่องเที่ยวอีกวิธีหนึ่งคือการสื่อความหมาย (Interpretation) เพื่อเป็นการอธิบายและสื่อข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยวและการวางแผนการตลาดการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้เขาได้รับรู้ และรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ (Ownership) โดยผ่านวิธีการต่าง ๆ เช่น การประชุมร่วมกันโดยเชิญคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการรับรู้การพัฒนาดังกล่าว จัดตั้งคณะกรรมการ

ของภาครัฐร่วมกับชุมชนในท้องถิ่นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เมื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแล้วทางภาครัฐควรหางบประมาณในการสนับสนุนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและเสนอกลยุทธ์เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวตามงบประมาณที่มีอยู่และการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวควรมีการประชุมร่วมกันทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานเอกชน ผู้ประกอบการและชุมชนในท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความเข้าใจและร่วมมือกันในการพัฒนาแผนการตลาดการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง ภาครัฐควรมี การออกกฎหมายและกฎระเบียบที่ชัดเจนสำหรับนักท่องเที่ยวหรือการบุกรุกทำลายแหล่งท่องเที่ยว อย่างเข้มงวดรวมถึงชุมชนใกล้เคียงหรือธุรกิจบริเวณใกล้เคียงควรควบคุมการปรับเปลี่ยนการสร้างสิ่งก่อสร้าง ไม่ควรสร้างสิ่งก่อสร้างเพื่อทำลายทัศนียภาพและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในแหล่งท่องเที่ยวควรจะมีกฎหมายให้ผู้ที่กระทำผิดโทษทั้งจำและปรับ การดำเนินการดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาคเอกชนที่ต้องดำเนินงานตามกรอบและนโยบายที่วางไว้ร่วมกัน เพื่อให้ยังคงมีเอกลักษณ์และคงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญต่อไป (McKercher Bob and Hilary du Cros, 2002:44-46) ได้กล่าวว่า ทุกคนมีบทบาทและหน้าที่หลักในการดูแลและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในเขตพื้นที่ทางมรดกวัฒนธรรมต่างกันไป หน่วยงานรัฐและหน่วยงานท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญและทำหน้าที่เป็นผู้นำการขับเคลื่อนการอนุรักษ์ แจก เช่นเดียวกับชุมชน นักพัฒนา นักวิชาการ องค์กรที่ไม่แสวงหากำไร และสถาบันทางการศึกษาที่มีหน้าของตนเองและมีหน้าที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในพื้นที่นั้นๆ ไปพร้อมๆ กัน ปัจจัยทางการเมืองมีความสำคัญต่อนโยบายและการตัดสินใจสนับสนุนด้านการเงินเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากในการที่จะคงไว้ซึ่งคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมนั้นต้องได้

รับเงินงบประมาณจากภาครัฐ และนโยบายของ ภาครัฐนั้นก็ยิ่งส่งผลกระทบต่อความต่อเนื่องใน การอนุรักษ์ที่จะเกิดขึ้นอีก (Pearce ,1997: 107- 108) ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาและอนุรักษ์ มรดกทางวัฒนธรรมดังนี้ 1. พิจารณา รวบรวม สถานທີ່ที่เกี่ยวข้องกับมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่ 2. ศึกษาวิจัยลักษณะของมรดกวัฒนธรรม ความ สำคัญและแนวทางการอนุรักษ์รวมถึงข้อจำกัดใน การจัดการในพื้นที่ 3. วางนโยบายเพื่อเป้าหมาย การอนุรักษ์ แต่ให้อยู่ในกรอบของการปฏิบัติ ที่ เกี่ยวข้องกับคุณค่า ความสำคัญและข้อจำกัดใน ด้านการจัดการของมรดกทางวัฒนธรรม 4.ออกก ฎหมายเพื่อปกป้องและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธ รกรรม 5.พัฒนาและฟื้นฟู และปรับปรุงใหม่สำหรับ สิ่งอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว 6. การ จัดการและการชี้แจง อธิบายเป็นขั้นตอนสุดท้าย เพื่อที่จะนำมาประเมินผลในการพัฒนาแหล่งท่อง เที่ยวและนำไปปรับปรุงเกี่ยวกับความต้องการและ ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม ในสถานที่มรดกทางวัฒนธรรม (Ashworth and Tunbridge,2000 : 88) ได้กล่าวว่าการวางแผน และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมสิ่ง ที่เป็นห่วงและกังวลมากที่สุดคือการป้องกันและ การอนุรักษ์และมีความแตกต่างจาก (McKercher Bob and Hilary du Cros) ที่กล่าวถึงการจัดการและ พัฒนาจะเน้นถึงเรื่องของกฎหมายและกฎระเบียบ ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว (McKercher Bob and Hilary du Cros,2002 :50-53) ได้กล่าวถึง การจัดการและพัฒนา มรดกทางวัฒนธรรม โดยมี กระบวนการ 5 ขั้นตอนดังนี้ 1. ศึกษาและรวบรวม เอกสารที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมโดยเริ่ม จากกลุ่ม ของผู้เชี่ยวชาญด้านมรดกทางวัฒนธรรม 2. ออกกฎระเบียบเพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม 3. ศึกษาระเบียบขององค์กรระหว่างประเทศเกี่ยว กับการจัดการและนำข้อปฏิบัติในการอนุรักษ์ของ นานาชาติมาใช้เพื่อการจัดการในระยะยาว 4.มี การปรึกษาหารือกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง 5. ทบทวน

และทำความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย กฎระเบียบที่ มีอยู่ว่าจะต้องมีการแก้ไขอะไรบ้างเพื่อนำมาบูรณะ ในการจัดการและนำมาปฏิบัติให้สอดคล้องกับการ บริหารจัดการในพื้นที่ และแตกต่าง จาก (Bulet and Kastarlak) ที่ได้เน้นถึงการพัฒนาแหล่งท่อง เที่ยวควรคำนึงถึงแผนระดับภูมิภาค แผนระดับ ชาติและนโยบายท้องถิ่นเพื่อเชื่อมโยงกันให้เกิด การพัฒนาที่ยั่งยืน (Bulet I.Kastarlak,2012 : 106) ได้กล่าวถึงแนวทาง การพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อความยั่งยืนว่าการวางแผนการพัฒนาการ ท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น กระบวนการของการ วางแผนการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวใน ระดับจังหวัดหรือเทศบาลอาจมีการเปลี่ยนแปลง ไปตามพื้นฐาน การวางแผนและขั้นตอนของแต่ละ ประเทศ และรัฐบาลท้องถิ่นหรือองค์กรเอกชน ควรปฏิบัติตามปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้เพื่อให้เกิด การเชื่อมโยงที่เหมาะสมกับแผนระดับภูมิภาคและ แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติและนโยบาย ท้องถิ่นและ (Asian Center for tourism Planning and Poverty Reduction,2549 :16-17) ได้กล่าว ถึงขั้นตอนของกระบวนการวางแผนการท่องเที่ยว เชิงกลยุทธ์สำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้ คือ 1. การกำหนดเป้าหมายโดยรวมของนโยบาย 2. การมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ 3. การกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการ พัฒนา 4. การวิเคราะห์ 5. การกำหนดทำแผนการ ท่องเที่ยว 6. การนำแผนไปสู่การปฏิบัติ 7. การ ติดตามประเมินผลและตรวจสอบ และหากมีการ ปรับปรุงแก้ไขแผนก็ต้องย้อนขึ้นไปดูตั้งแต่ขั้นตอน ที่ 1 ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นการแนะนำให้แต่ละ ประเทศหรือแต่ละพื้นที่พึงพิจารณาปรับเปลี่ยน ให้เหมาะสมกับความต้องการ บรรทัดฐาน และ ค่านิยมของพื้นที่นั้นๆ และ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548:23) ได้กล่าวความหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่าเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่มุ่งทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่ง แวดล้อมควบคู่กันไป โดยคำนึงถึงปัจจัย 8 ประการ

ดังนี้ คือ 1. คำนึงถึงความต้องการของชุมชนท้องถิ่น 2. คำนึงถึงความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยว 3. คำนึงถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว 4. คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น 5. คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว 6. คำนึงถึงสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว 7. คำนึงถึงสิ่งก่อสร้างในแหล่งท่องเที่ยว 8. คำนึงถึงความสำเร็จของแหล่งท่องเที่ยวอื่นทั้งในประเทศและต่างประเทศที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันสอดคล้องกับ(แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 : 39-40) ได้กล่าวถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาท่องเที่ยวครั้งนี้คืออำนวยความสะดวกสนับสนุน ช่วยเหลือ ให้ความรู้ ความเข้าใจในการบริหารจัดการท่องเที่ยวแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกระจายอำนาจ และจัดสรรผลประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม เพื่อลดความขัดแย้งและสามารถสร้างกิจกรรมให้เหมาะสมกับความต้องการสภาพและกำลังรองรับของชุมชนและระบบนิเวศในท้องถิ่นส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยจัดตั้งคณะกรรมการในระดับท้องถิ่นขึ้นเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีการบริหารเป็นรูปธรรม โดยมีภาครัฐ เอกชน ชุมชน และประชาสังคมในท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นของตนเอง

ประเด็นสำคัญที่ได้ค้นพบจากการศึกษาและแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ตึกมหาราชและตึกมหาราชนี ตำบลอ่างศิลา จังหวัดชลบุรี

1. การวางแผนและปรับปรุงพื้นที่และอนุรักษณ์ภายในโบราณสถาน

1.1 ตึกและอาคารเก่าของตึกราชนีที่มีสภาพไม่สมบูรณ์ เช่น หลังคามีรอยร้าว สีหลุดลอก อาจเนื่องจากความเก่าแก่ ทрудโทรม ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการดูแลจากผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการซ่อมบำรุงโดยเฉพาะ อาทิ กรมศิลปกร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมทั้งควรกำหนดแนวทางสำหรับการอนุรักษ์และฟื้นฟูตึก เพื่อเป็นกรอบสำหรับการดำเนินการซ่อมแซมตึกให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และไม่ทำลายสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่ของสถานที่ส่วนการพิจารณาโครงสร้างของตึก การเลือกใช้สีที่มีโครงสร้างเดิม ไม่ฉูดฉาด จะเป็นการเหมาะสมและไม่ทำลายบรรยากาศของทัศนียภาพในพื้นที่ และ อย่ายพยายามซ่อมแซมจนมากเกินไป เช่นการขัดสีของตึก เพราะบางครั้งก็เป็นการทำลายความดั้งเดิมของสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่ให้สูญหายไป

1.2 ช่วงในตึกตึกราชนีในปัจจุบันจะมีแต่การจัดแสดงภาพเก่าๆและวิถีชีวิตของชาวตำบลอ่างศิลา รวมถึงพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ครั้งเสด็จประพาสมาที่ตึกมหาราชและตึกราชนี ควรจะมีพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จประพาสและประทับค้างแรม และพระราชประวัติของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้บูรณปฏิสังขรณ์ และพระราชทานนามตึกหลังใหญ่ว่า “ตึกมหาราช” ตึกหลังเล็กกว่า “ตึกราชนี” และให้

เป็น “อาศรัยสถาน” และประวัติของเจ้าจอมมารวราศรี เจ้าจอมในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มาประทับรักษาพระองค์ และท่านได้อุทิศพระราชทรัพย์สร้างบ่อกักเก็บน้ำฝนไว้สำหรับชาวอ่างศิลาได้ใช้เพิ่มขึ้นอีกด้วย

1.3 บริเวณที่โล่งในบริเวณโบราณสถานควรจะทำเป็นพื้นที่บริการนักท่องเที่ยว และจัดทำสิ่งอำนวยความสะดวก อาทิ การปรับปรุงซ่อมแซมห้องน้ำให้สะอาดและถูกสุขลักษณะ และข้างในที่เป็นที่พื้นที่ใช้สอยด้านล่างควรทำเป็นร้านขายของที่ระลึก และร้านกาแฟ ซึ่งมีการตกแต่งให้กลมกลืนกับสถานที่ไม่ทำลายสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยว

2. การวางแผนและปรับปรุงพื้นที่และอนุรักษ์ภายนอกโบราณสถาน

2.1 บริเวณรอบนอกของโบราณสถานไม่มีพื้นที่จอดรถที่เป็นระเบียบควรมีการปรับปรุงที่จอดรถ สัญลักษณ์ ป้ายบอกทางไปที่จอดรถเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสถานที่ รวมถึงห้องสุขา ม้านั่ง ศาลาพักผ่อน เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว

2.2 บริเวณด้านนอกของตึกมหาราช (ตึกขาว) และตึกราชินี (ตึกแดง) ควรสร้างห้องสมุดให้กับนักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจทั่วไปได้ค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวของตึกมหาราช (ตึกขาว) และตึกราชินี (ตึกแดง) และแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดชลบุรีและงานวิจัยเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในเขตภาคตะวันออก

2.3 บริเวณสถานที่ตึกมหาราช (ตึกขาว) และตึกราชินี (ตึกแดง) ควรมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นอาจจะ เป็นคนในท้องถิ่นหรือเป็นนักเรียน นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยบูรพา เพื่อมาเป็นคนให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว แต่ก่อนที่จะมาให้ข้อมูลนักท่องเที่ยว ไกด์ท้องถิ่นจะต้องได้รับการอบรมหรือผ่านการอบรมและมีความรู้ในสถานที่ท่องเที่ยว ก่อนการนำเที่ยว

2.4 บริเวณข้างนอกของตึกมหาราช (ตึกขาว) และตึกราชินี (ตึกแดง) ยังมีปัญหาเรื่องขยะที่เกลื่อนกลาดในบริเวณสถานที่สถานที่ท่องเที่ยวควรมีการจัดโซนให้ชาวบ้านที่มาขายของบริเวณใกล้เคียงให้รักษาความสะอาดและมีมาตรการเกี่ยวกับการทิ้งและปล่อยของเสียในแหล่งท่องเที่ยวบริเวณตึกขาวและตึกแดง และควรมีการพัฒนาธุรกิจภายในชุมชน เช่น อาหารพื้นเมือง ขนมพื้นบ้าน หัตถกรรมพื้นบ้าน เพื่อเป็นการรักษาเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ให้สอดคล้องกับสภาพของชุมชนและสถานที่ประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยว

2.5 การสร้างประโยชน์ใช้สอยใหม่สำหรับตึก คือ การนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ โดยการเลือกหน้าที่ใหม่หรือการนำไปใช้ประโยชน์ใหม่ที่สามารรถเข้ากันได้กับตึก/อาคารเดิม เช่น บริเวณโดยรอบที่ติดกับชายทะเลให้ทำเป็นร้านอาหารและเป็นการบริการอาหารเย็น แบบย้อนยุคหรือย้อนอดีต และบริเวณโดยรอบของอาคารก็จะมีพระราชประวัติเกี่ยวกับสถานที่พักผ่อนเคยเป็นที่ตากอากาศของ ร.3 ตั้งแต่ พ.ศ.2394 - 2411

2.6 ปรับปรุงแก้ไขการใช้สื่อความหมายต่าง ๆ บริเวณด้านนอกตึกมหาราช (ตึกขาว) และตึกราชินี (ตึกแดง) เพื่อเป็นประโยชน์ในการเพิ่มความรู้และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ให้แก่นักท่องเที่ยวและบริเวณภายในบริเวณใกล้เคียงกับตึกแดง ควรมีการสร้างป้ายเพื่อสื่อความหมาย (Interpretation) เช่น ป้ายสื่อความหมาย ให้ข้อมูลเพื่อเป็นการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาบอกเล่าเรื่องราวของแหล่งท่องเที่ยว (Tell a Story) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการทำให้มรดกทางวัฒนธรรมกลับมีชีวิตชีวา (Cass and Jahrig 1998 :17) โดยผ่านการบอกเล่าเรื่องราวซึ่งจะทำให้สินทรัพย์ทางมรดกวัฒนธรรมกลับมามีชีวิตใหม่อีกครั้ง และยังทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกตื่นเต้นเมื่อได้ทราบเรื่องราวเหล่านี้ ทำให้นักท่องเที่ยวได้สร้างจินตนาการ พร้อมกับชิมทราบและชื่นชม

ถึงความสำคัญและความเป็นของแท้ของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

2.7 ควรมีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์บริเวณข้างในพื้นที่ของตึกมหาราช (ตึกขาว) และตึกราชินี (ตึกแดง) โดยการปลูกต้นไม้ ดอกไม้ หรือปลูกหญ้าให้เกิดความร่มรื่น และเกิดความสวยงามหรือสุนทรีย์ให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ และจัดวางถังขยะให้ถูกสุขลักษณะให้กับบริเวณแหล่งท่องเที่ยว

2.8 จัดบริการต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว เช่น มีคัคทุเทศก์ท้องถิ่น บริการพานักท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่จัดการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมฟื้นฟูประเพณี กิจกรรมทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่น อาจจะมีการจัดงานย้อนยุคโดยใช้ Theme งานนำเสนอเรื่องราวของรัชกาลที่ 4 และ รัชกาลที่ 5 และมีการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชม ตลอดจนควรมีการจัดสื่อวิทยุชุมชน สื่อทางหนังสือพิมพ์ เพื่อแนะนำนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว และ จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ เช่น แผ่นพับ เพื่อแนะนำประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยว ปรับปรุงการทำ เว็บไซต์ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้ทันสมัยอยู่เสมอ

3. การประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาโบราณสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน

3.1. ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานทั้งรัฐและเอกชนของตำบลอ่างศิลา เช่น ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด พานิชย์จังหวัด เทศบาลอ่างศิลา องค์การบริหารส่วนตำบลอ่างศิลา เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมตึกขาวและตึกแดงเพื่อเป็นที่รู้จักให้กับนักท่องเที่ยวให้กับชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยผ่านสื่อต่าง ๆ และเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในประเทศไทยโดยผ่านการประชาสัมพันธ์

3.2 ประสานความร่วมมือกับเจ้าของธุรกิจนำเที่ยวในท้องถิ่นเพื่อขอความร่วมมือให้ผู้ประกอบการนำเที่ยวบรรจุแหล่งท่องเที่ยวลงในโปรแกรมท่องเที่ยว ส่วนผู้ประกอบการท่องเที่ยวในท้องถิ่นอื่น ๆ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ร้ายขายของที่ระลึกในพื้นที่ ขอความร่วมมือเพื่อประชาสัมพันธ์ โดยแจกโบรชัวร์ให้กับนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมตึกมหาราช (ตึกขาว) และตึกราชินี (ตึกแดง)

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (มปป). *ยุทธศาสตร์กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา พ.ศ.2555-2559*.
กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- กองวิชาการและแผนงานเทศบาลเมืองอ่างศิลา. (2555). *สรุปผลการสำรวจข้อมูลนักท่องเที่ยว*. ชลบุรี:
เทศบาลเมืองอ่างศิลา.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิชาการท่องเที่ยว
แห่งประเทศไทย.
- แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ.2555-2559, (มปป).เข้าถึงได้ www.tourismkm.asean.org
- เทศบาลตำบลอ่างศิลา. (2549). *อ่างศิลาวันวาน...ถึงวันนี้*. กรุงเทพฯ. รุ่งเรืองวิริยะพัฒนาโรงแรมพิจำกัด.
- อรศิริ ปาณินท์ (2529). *สถาปัตยกรรมกับการพัฒนาการท่องเที่ยว. เอกสารประกอบการสัมมนา*. กรุงเทพฯ:
สมาคม สถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์
- Ashworth, G.J. (1993). *Culture and Tourism: Conflict or symbiosis in Europe*. In European
Tourism,W.Pomple and P.Lavery .London: Meuthen.
- Ashworth ,G.J.and Tunbridge.J.E. (2000). *the Tourist-Historic City: Retrospect and prospect of
managing the heritage city*, Pergamon,New York.
- Asian Center for Tourism Planning and Poverty Reduction (ACTPPR). (1999). *Guidelines on
Integrated Planning for Sustainable Tourism Development*. New York : United Nations.
- Cass,Ginny and Jahrig, Shannon (1998). Heritage tourism: Montana's hottest travel trend. *Mon-
tana Business Quarerly* 36(2) pp. 8-18
- Chang, T.C. (1997). Heritage as A Tourism Commodity : Traversing The Tourist-Local Divide
Singapore *Journal of Tropical Geography*.V.18 (1).pp. 46-68.
- Kotler, P., & Armstrong. G. (1999). *Principles of Marketing*. Upper saddle river: New Jersey Pren-
tice Hall.
- Li, M. et al.(2007). Tourism development of World Heritage Sites in China : A geographic perspec-
tive. *Tourism Management*, V.29, pp.308 – 319442.
- Hall, C. Michael. (1999) "Rethinking collaboration and partnership: A public policy perspective."
Journal of Sustainable Tourism 7.3-4. pp.274-289.
- Mckercher, B.; & Du Cros, H. (2009). *Cultural Tourism : The Partnership between Tourism and
Cultural Heritage Management*, New York, The Haworth Hospitality Press.
- Melanie, K. Smith. (2009). *Issues in Cultural Tourism Studies*. 2 nd ed. TJ Internation Ltd,
Padstow,Cornwall.
- Misiura, S. (2006). *Heritage Marketing*. Oxford, UK: Butterworth-Heinemann.
- NTHP. (1999). *Getting started : How to succeed in heritage tourism*. National trust for Historic
Preservation, Washington.
- Pearce,D.G. (1997) ' The roles of the public sector in conservation and tourism planning', in W. Nu-
ryanti (ed.),*Tourism and Heritage Management*, Gadjah Mada University Press,Yogyakarta.

THE AUSTRALIA ICOMOS. (1999). *The Burra Charter*. The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance .Australia ICOMOS Inc.

Walter Jamieson. (2001). *Managing Urban Heritage Resources within a Cultural Tourism Context*. Saengsawang World Press co.,Ltd. Thailand.